

УДК 378.241(477)

М. І. Пришляк,
кандидат юридичних наук
(Енергодарський інститут державного та
муніципального управління імені Р.Г. Хеноха “КПУ”)
kolibri07s@mail.ru

ПРО ВПЛИВ ЛЕКЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ІНТЕРЕСУ ДО ВИВЧЕННЯ НЕПРОФІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація

У статті зосереджено увагу на проблемах, пов'язаних з вивченням непрофільних дисциплін у вищих навчальних закладах України; висловлено судження щодо ролі лекції в структурі формування позитивного ставлення студентів до таких дисциплін.

Ключові слова: лекція, непрофільна дисципліна, викладач, інтерес, мотивація навчальної діяльності.

Summary

The article focuses on the problems connected with studying of not profile disciplines in higher educational institutions of Ukraine. There have been defined the main role of lectures in the structure and formation of positive attitude of students towards these disciplines.

Key words: lecture, non-core discipline, teacher, interest, motivation training activities.

Постановка проблеми. Система вищої освіти повертає до себе надзвичайно велику увагу і піддається критиці. Автори наукових досліджень все частіше закликають викладачів звертати особливу увагу на процес надання інформації та засвоєння її студентами. Звичайно, всі розуміють, що основною формою навчання у вищій школі залишається лекція. Вона визначає шляхи здійснення всіх видів і форм навчання у вищому навчальному закладі; закладає основи розуміння і ставлення до предмета [1, с. 136].

Науково-педагогічним працівникам відомо, що за своєю дидактичною сутністю лекція постає і як організаційна форма навчання – специфічний спосіб взаємодії викладача і студента, у межах якого реалізують різноманітний зміст і різні методи викладання, і як метод – викладання навчального матеріалу в систематичній та послідовній формі [8, с. 207].

С. Вітвицька зауважує, що сьогодні у викладачів вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) велика кількість конкурентів. Студенти відвідують публічні лекції, слухають чудових ораторів по радіо та телебаченню, читають публіцистичні статті та книги з проблем навчання і виховання підростаючого покоління. У них є з ким порівнювати свого викладача [1, с. 139]. Добре підготовлена й прочитана лекція активізує пізнавальну діяльність слухачів, спонукає до роздумів над проблемами, які висуває та чи інша наука, до пошуку відповідей на запитання, а також формує в них творче мислення [8, с. 210]. І навпаки, якщо лекція є не зрозумілою та не переконливою, не викликає інтересу в студентів, її пізнавальний ефект буде досить низьким.

В умовах сьогодення болючим для ВНЗ питанням, яке потребує свого вирішення, є формування в студентів досить негативного ставлення до вивчення непрофільних дисциплін. Тому, перш за все, головним завданням,

яке постає перед викладачем при підготовці лекції, – це зробити її змістовною, а звідси й потенційно цікавою для студента незалежно від того, в межах якої навчальної дисципліни вона проводиться.

Аналіз досліджень і публікацій. Лекції як одному з основних видів навчальних занять та формі спілкування у ВНЗ приділяється достатньо уваги в педагогічній літературі. Різні аспекти, пов'язані з її проведенням, висвітлюються в працях С. Вітвицької, Л. Кайдалової, М. Махмутова, В. Ортинського, М. Скаткіна, І. Лернера та інших вчених. Тим не менш, незважаючи на це, зазначений напрям не втрачає своєї актуальності й активізує до пошуку більш дієвих форм співпраці викладача з аудиторією, особливо при вивченні студентами непрофільних для них навчальних дисциплін.

Мета статті – позначити існування проблеми негативного відношення студентів до вивчення непрофільних дисциплін у ВНЗ, з'ясувати, яку роль може відігравати лекція у формуванні їх позитивного ставлення до таких дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні навчальні плани спеціальностей є достатньо насиченими. Для вивчення пропонується велика кількість навчальних дисциплін. І хоча кожна з них спрямована на формування певних компетенцій, не всі вони сприймаються студентами однозначно. Більшість вважають, що їм потрібно вивчати лише ті навчальні дисципліни, знання з яких знадобляться в майбутньому. Однак чи піде на користь студентам такий умовний їх розподіл? Виникає необхідність переконати їх у хибності такої думки. Відчуваючи відсутність інтересу до навчальної дисципліни, вважаємо, що виключно через правильну обрану форму спілкування з аудиторією у викладача є можливість змінити таке їх ставлення. І належним чином проведена в цьому плані лекція може відіграти позитивну роль, викликати інтерес до нових знань.

За яких умов можна визнати виступ лектора вдалим? У тому випадку, якщо викладач розкрив зміст теми, дав відповіді на всі поставлені запитання. Як висновок, вихідним показником високої якості лекції слід вважати її змістовність.

Поняття “змістовність лекції” є відносним і умовним. Те, що змістовно, необхідне для висвітлення певної теми лекції, може бути беззмістовним у лекції на іншу тему. Тому для кожного викладача забезпечити високу змістовність виступу є одним з першочергових його завдань. Звідси повнішими, достовірнішими та більш істотними будуть отримувані студентами знання з відповідного питання.

Як забезпечити повну змістовність лекції? Для цього необхідно декілька відмінних лекторських якостей і навичок, таких, як висока ерудованість у галузі теорії і практики; ретельна підготовка до кожного виступу на задану тему; вміння точно розкрити її зміст, відібравши лише потрібні відомості; здатність глибоко зацікавити і захопити людей розповіддю про проблеми.

Не менш важливим показником якості лекції є її інформативність – ступінь новизни відомостей, що передаються.

Інформація передбачає засвоєння нових відомостей. Ось чому не можна визнати інформацією такі повідомлення лектора, які не розкривають студентам будь-що їм не відоме і не пов'язані з ліквідацією невизначеності в

знаннях. А це означає, що будь-яка лекція повинна мати певний інформаційний потенціал, який і зумовлює її якість.

Лекція завжди включає відомі людям відомості, без яких ніяк не можна зрозуміти нові дані. Більш того, успішно по'яснити нові істини можна тільки при дотриманні такого педагогічного принципу: у навчанні необхідно йти від відомого до невідомого [7, с. 13, 17, 22-23]. Від того, які завдання поставить викладач перед аудиторією, яке змістове наповнення лекція буде мати, яка емоційна інтонація буде обрана лектором тощо, буде залежати результат формування мотивів і подальше ставлення студентів до навчання [3].

На переконання Я. Гриньової, формування позитивних мотивів у традиційному навчанні, як правило, не є домінуючим, що створює значні проблеми в педагогічній практиці. Далеко не всі викладачі приділяють належну увагу мотивації студентів. Деякі вважають, якщо студент опинився у ВНЗ, то це його свідомий вибір і він має виконувати все, що йому рекомендує викладач; дехто спирається на негативну мотивацію на зразок: "Будеш пропускати лекції і семінари – не отримаєш залік" тощо. У такому разі студент намагається відвідувати пари, але не бере активної участі в навчанні. Цілком зрозуміло, що така ситуація є небезпечною, адже негативна мотивація не може бути довготривалою, оскільки породжує негативні емоції [2, с. 75].

Студенти непрофільних спеціальностей, як правило, мають далеко невисокий рівень знань з математичних дисциплін. Досвід викладання математики студентам-туристам, товарознавцям, харчовикам та лінгвістам підтверджує відсутність мотивації в багатьох з них до вивчення цього курсу, нерозуміння ролі цієї науки як у оволодінні вибраною спеціальністю, так і в наукових дослідженнях. Тому актуальним, на переконання М. Кляп, М. Кляп, О. Лавер, є пошук таких підходів до викладання, які б сприяли формуванню позитивної мотивації до вивчення математики. Викладач має показати студентам, що математика, незважаючи на формалізм, є цікавою і захоплюючою наукою [6].

При вивченні правових дисциплін студентами технічних вищих навчальних закладів загальний сенс формування мотивації щодо оволодіння правовою культурою Я. Гриньова вбачає в тому, що викладачу, у першу чергу, потрібно перевести студентів із рівня негативного й байдужого ставлення до вивчення правових норм до зрілих форм позитивного, свідомого й відповідального ставлення [3].

Необхідність у формуванні інтересу виникає і по відношенню до загальноосвітньої дисципліни, безпосередньо не пов'язаної з майбутньою професією студента. Отримані під час опитування М. Ільїною результати засвідчили, що більшість викладачів виокремлює такі чинники, які б цьому сприяли: здатність педагога здійснювати мотивацію навчальної діяльності студентів (89,2%), реалізовувати співпрацю зі студентами (87,5%), ефективно організовувати навчальний процес (85,0%), інтеграція загальноосвітньої дисципліни з дисциплінами професійного блоку (80,8%), професіоналізм викладача (76,7%) [4, с. 103].

Серед запропонованих педагогічною наукою форм спілкування такою, що сприяє невимушеному формуванню інтересу до вивчення непрофільних дисциплін, на наше переконання, є лекція-бесіда або діалог з аудиторією – найбільш проста форма активного залучення слухачів до навчального

процесу і передбачає безпосередній контакт викладача з аудиторією. Її перевага полягає в тому, що вона дозволяє прикути увагу слухачів до найбільш важливих питань з теми, визначити зміст і темп викладу навчального матеріалу з урахуванням особливостей аудиторії [1, с. 137]. І таким чином змінити негативне і байдуже ставлення до вивчення непрофільної навчальної дисципліни в цілому на позитивне її сприйняття.

Для досягнення зазначеного під час проведення лекції-бесіди можна використовувати різноманітні прийоми. В одному випадку викладачу доречно зацікавити студентів її змістом, переконати в тому, наскільки отримана інформація буде для них необхідною і корисною в майбутньому, спробувати довести це прикладами. В іншому, через звернення до аудиторії зосередити увагу студентів на питаннях теми, активізувати їх до роздумів, надати можливість зробити власні висновки щодо актуальності запропонованого матеріалу.

Важливою, наприклад, педагогічною умовою дієвості лекцій з педагогіки є “дитячість”, тобто насиченість яскравими доказовими прикладами, дитячими образами. Дуже важливо спонукати аудиторію згадати себе в дитинстві. Викликаючи необхідні нам спогади, ми створюємо необхідний нам мікроклімат творчого сприймання лекційного матеріалу, спонукаємо співпереживати, хвилюватися, переконуватися в наявності закономірностей процесів навчання і виховання [1, с. 143].

Мотивація навчальної діяльності студентів – процес складний, і реалізація його потребує від викладача вищої школи знань особливостей студентів, їх провідних потреб у навчанні, а також умінь використовувати певні методи і форми навчальної та позанавчальної діяльності для розвитку пізнавальних інтересів в цілому і інтересу до навчального предмета зокрема [4, с. 103-104]. У цьому аспекті дуже важливим для лектора є володіння умінням встановити контакт зі слухачами, використовувати зворотній зв'язок з аудиторією; бути уважним, спостережливим; розуміти інших; бачити і розуміти реакцію аудиторії; передавати своє ставлення до того, про що йдеться; зацікавити, захопити поясненням, розповіддю, повідомленням; орієнтуватися в ситуації [5]. Не можна недооцінювати і важливість сприятливого психологічного клімату в навчальній групі як важливого чинника формування в студентів інтересу до вивчення непрофільних дисциплін. Саме сприятлива психологічна атмосфера в групі створює передумови для усвідомлення сутності навчального курсу в системі підготовки фахівця у виші. Тільки в умовах психологічного комфорту в навчальному процесі і викладач, і студенти можуть здійснювати реальне ефективне співробітництво, через яке розвивається інтерес до вивчення навчального курсу [4, с. 105-106].

Суттєвими перевагами лекції-бесіди є те, що вона активізує увагу студентів, сприяє творчому, невимушеному спілкуванню лектора з аудиторією, враховує специфіку професійної підготовки студентів, непрофільність навчальної дисципліни, з якої запропоновано лекцію.

Деякі викладачі дотримуються такої думки: щоб завоювати авторитет у студентів, треба вразити їх своєю інформованістю і навести багато цікавих, вражаючих фактів. Але чи можна таким чином отримати велике і надійне визнання аудиторії? Знайти відповідь на поставлене запитання можна, якщо правильно оцінювати позитивні та негативні аспекти фактичної інформації.

Однак слід пам'ятати, що є, які не гірше лектора знають про повідомлювані події. Вони відчувають необхідність, потребу в тому, щоб лектор прокоментував відомі факти. І він має бути до цього готовий. За таких умов доречно перевести лекцію-бесіду в лекцію-дискусію.

На відміну від попереднього прийому, у цій ситуації викладач не тільки використовує відповіді слухачів на його питання, а й організовує вільний обмін думками в інтервалах між логічними розділами. Це пожевляє навчальний процес, активізує пізнавальну діяльність аудиторії, дозволяє викладачеві керувати колективною думкою, використовуючи її з метою переконання, долаючи негативні установки і помилкові думки деяких студентів. Зрозуміло, що ефект досягається лише за умови правильного добору питань для дискусії та вдалого, цілеспрямованого керівництва нею. Питання ставляться залежно від контингенту аудиторії [8, с. 138].

Лекційна діяльність не допускає шаблонів та копіювання методичних прийомів. Усі форми і методи повинні використовуватись кожного разу по-іншому в залежності від змісту лекції, зумовленого її темою, складом слухачів, особистих якостей викладача. Тому важливо підійти творчо до застосування на практиці рекомендацій з удосконалення лекторської майстерності, оволодіння її секретами.

Присутність на зразковій лекції є прекрасним досвідом. Розширюються уявлення, зачіпаються інтереси студентів, вони відчувають себе збудженими, просвітленими і задоволеними. Лекція має бути з достатньо розумним змістом, щоб зацікавити. Подібно хвилюючому монологу, вона повертає емоції студентів.

Слухаючи такі лекції, студенти одержують значно більше, ніж просте запам'ятовування фактів. Така лекція, як говорить Р. Емерсон, своєю метою має "не натаскувати молодь, а запалити вогонь в їх серцях". Безумовно, під час лекції присутнє своєрідне хвилювання, властиве студентам, хоча самі вони цього не усвідомлюють [9]. Якщо ж студенти втратили енергію й ентузіазм, то викладач буде і має шукати спосіб, щоб викликати інтерес у студентів, залучити їх до певної співпраці, цікавитися їх висновками, думками.

Щоб активізувати навчально-пізнавальну самостійну діяльність студентів, необхідно ширше залучати їх до співпраці саме під час лекцій. При активному, вільному і відкритому обговоренні питань на лекції навіть викладачі можуть дізнатися про щось нове. Ролі перемішуються, і кожний стає і вчителем, і учнем. Це має велике значення для тих студентів, які соромляться виступати перед аудиторією на семінарах. У цьому випадку вони можуть вільно висловлювати свої думки і не боятись отримати негативну оцінку. Таким чином, студенти вчаться проявляти власну ініціативу.

Висновки. Найбільш ефективною формою навчання є така, яка ґрунтується на активному залученні студента до роботи, пов'язаної з самостійним пошуком знань, важливим у межах будь-якої навчальної дисципліни. У такому аспекті для студента найбільш цінним є отримання знань, які б робили його конкурентоспроможним в умовах ринкової економіки. Не в останню чергу досягнення такої результативності навчання залежить від рівня прочитаних лекцій, які б сприяли формуванню в студентів позитивної мотивації до вивчення непрофільних дисциплін.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження будуть спрямовані на визначення показників змістовності лекції-бесіди, з'ясування рівня інформативності її.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
2. Гриньова Я. Г. Теоретичне обґрунтування моделі формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі у процесі вивчення правових дисциплін / Я. Г. Гриньова // Вестник Харьковського національного автомобільно-дорожного університета. – 2013. – № 61-62. – С. 71-80.
3. Гриньова Я. Г. Формування мотивації вивчення правових дисциплін / Я. Г. Гриньова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/26_SSN_2010/Pedagogica/71619.doc.htm
4. Ильина М. С. Факторы, обеспечивающие эффективное формирование у студентов интереса к изучению общеобразовательных дисциплин / М. С. Ильина // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Психология и педагогика. – 2008. – № 2. – С. 103-107.
5. Кайдалова Л. Г. Теоретико-методичні аспекти викладання лекцій у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] / Л. Г. Кайдалова // Нові технології навчання. – 2012. – Вип. 72. – С. 96-100. – Режим доступу: <http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/5585/1/>
6. Кляп М. І. Окремі аспекти вивчення математичних дисциплін студентами вищих навчальних закладів непрофільних спеціальностей / М. І. Кляп, М. П. Кляп, О. Г. Лавер // Міжнародний науковий вісник: ДВНЗ "УжНУ". – 2014. – Вип. 2 (9). – С. 189-200 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/26_SSN_2010/Pedagogica/71619.doc.htm
7. Методика преподавания экономических дисциплин. Основы лекторского мастерства. – М. : Анкил", 2000. – 96 с.
8. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи / В. Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
9. Фредерик Питер. Восемь вариантов чтения лекций / Питер Фредерик [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://charko.narod.ru/tekst/sb_ref_2001/08_8-Lekcia.pdf

Стаття надійшла до редакції 29.03.2017